

Zkušnost I

Ladislav Hejdánek

This serves as a preparation for the final document:

[Zkušnost I](#)

jedná se o přípravu k tomuto výslednému dokumentu:

[Zkušnost I](#)

◆ bytový seminář | přípravné poznámky, česky, vznik: 7. 5. 1984

◆ private seminar | preparatory notes, Czech, origin: 7. 5. 1984

Zkušenost I. [1984]

příprava na 7. 5. 1984

[84/111 – 84/113]

01 Když jsme mluvili o vnímání, ukázali jsme si především, jak neexistuje žádné vnímání, v němž by nějak neintervenovalo naše myšlení, naše porozumění. To se však vždycky vztahuje a nás odkazuje také na to, co už náleží minulosti. Znamená to tedy, že v každém vnímání čehosi přítomného (co je teď zde) je „přítomno“ (od „při tom“) něco minulého resp. něco na minulosti postaveného, z minulosti vyvozeného. Všechno naše vnímání má proto jakousi „historickou bázi“.

02 Jeden aspekt této skutečnosti nachází své vyjádření v českém jazyku, když mluvíme o tom, že musíme znát, abychom mohli poznat. Jdete-li po Václavském náměstí, potkáváte spoustu lidí. Abyste mezi nimi poznali pana Vomáčku, musíte ho předem znát jinak vám unikne, ztratí se mezi ostatními. (Může to mít ovšem i různá omezení – jak poznáte na nádraží někoho, s kým se máte setkat a koho jste nikdy neviděli: má noviny zastrčené v levé vnější kapse saka. Apod.)

03 Na prvním místě nás tedy bude zajímat vztah mezi vnímáním a věděním. Obraťme se k Platónovu dialogu Theaitetos (česky str. 38n.). Sókratés tam své spolubesedníky vyzývá: „Zkoumejme tedy tak, zdali je vědění a vnímání totéž či různé.“ Řecké termíny jsou: pro vnímání AISTHÉISIS a pro vědění EPISTÉMÉ. Sókratova hlavní otázka je tato: „Zdali pak tedy uznáme, že co vnímáme zrakem nebo sluchem, že všechno to zároveň také víme?“

04 Tahle otázka má ovšem starší historii. Tak kupříkladu Pythagorův žák Alkmaion z Krotóna (podle Theofrasta, zl. A 5) prý říkal, „že se člověk liší od ostatních živočichů tím, že jediný chápe, zatímco ostatní jen vnímají, avšak nechápou.“ (38) Také Hérakleitos (podle Sexta, zl.B 107 – 49) říkal, že „špatnými svědky jsou lidem oči a uši, mají-li barbarské (tj. nerozumějící) duše“. Rád bych na tomto místě jen připomněl, že týž Hérakleitos praví, že „většina božských věcí pro nevíru uniká a není poznávána“ (zl. B 86 z Plutarcha). „Co lze vidět, slyšet, poznati, tomu dávám přednost“, říká H. (zl.B 55 z Hippolyta); přesto však trvá na tom, že je nutno, aby muži filosofové byli znalí mnoha věcí (zl. B 35 z Klementa – obojí s. 45 česky).

05 Platón ve zmíněném dialogu uvádí jako doklad pro svou tezi, že vnímat ještě nemusí znamenat vědět, dva příklady. V prvním poukazuje na to, že můžeme slyšet cizince mluvit, ale neznáme jeho jazyk, nemusíme mu rozumět: slyšíme, že mluví, ale nerozumíme, co říká. (česky s. 38 – 163 B) Druhý příklad je dost podobný: „kdybychom neznali písmen a dívali se na ně, zdali pak budeme tvrdit, že jich nevidíme nebo že jim rozumíme, když je vidíme (tamtéž)

06 Theaitetovo pochopení Sókratových argumentů je silně zjednodušující (Sókratés výslovně říká, že by nebylo vhodné proti jeho pochopení vznášet námitky již proto, aby Theaitetos vyrostl sám před sebou). Má totiž za to, že v obou příkladech „máme vědění právě o tom, co vidíme a slyšíme“, kdežto „co však o tom vykládají učitelé psaní a tlumočníci, to ani nevnímáme zrakem nebo sluchem, ani to nevíme“ (s. 38–39).

07 Aniž bychom dále sledovali postup Platónova dialogu, můžeme přece jenom proti Theaitetovu zjednodušujícímu pochopení vznést jednu základní námitku: nejde přece jenom o to, že smyslově nevnímáme to, co nám vykládají učitelé psaní a tlumočníci, nýbrž také o všechno to, co víme z jiných zdrojů a co nezbytně musí plnit svou funkci, máme-li rozumět tomu, co vnímáme. Ale i tuto formulaci musíme opravit, abychom vyloučili nesprávné pochopení.

08 Vněm sám je totiž vždycky již určitým pochopením; nejde tedy o to, mluvíme-li o němu, požadovat ještě navíc nějaké pochopení tohoto němu resp. toho, čeho je vněmem. Ve vněmu už je pochopení (nějaké) vždycky přítomno jako spolukonstitutivní složka vněmu. Tam, kde žádné

pochopení není přítomno, nemůžeme mluvit ještě o vněmu. Právě proto se někteří autoři (zejména anglosaské tradice) pokoušejí od vněmu, který má intencionální povahu a je tedy vždycky vněmem něčeho, odlišit to, co mu předchází a je oné intervence jakéhokoliv pochopení prosto. To jsou pak ony „počítky“ či sensations/impressions apod., které jsme minule podrobili předběžné kritice.

09 V anglosaské tradici se zhruba ustálilo přesvědčení, že je možno a zapotřebí rozlišovat mezi tím, co je nám smyslově dáno bez jakékoli nezbytné spolupráce rozumu či myšlení, a mezi tím, co na základě těchto primárních smyslových dat z toho rozum a myšlení vyvodí, co pak konstituuje. Tak se do filosofických diskusí dostaly otázky jako povaha „bezprostředních dat vědomí“ anebo „bezprostřední zkušenosti“. V předchozích seminářích jsme si ukazovali na nutnost rozlišování mezi dvojím intencionálním zaměřením myšlení (a vědomí vůbec): jednak míníme tzv. intencionální předmět, jednak tu skutečnost, která je intencionálním předmětem jakožto myšlenkovou konstrukcí modelována.

10 Zatím jsme argumentovali, že není možný žádný vjem (tj. smyslový vjem) jakékoliv skutečnosti, který by nebyl spolukonstituován myšlenkově, tj. v němž by (v naší myšlenkové epoše) neintervenoval nějaký intencionální předmět (a spíše celá řada pojmově a myšlenkově propojených intencionálních předmětů).

11 Dnes však jde o jiný důraz, který není o nic méně důležitý. Chceme podtrhnout, že intencionální předmět, sebelépe myšlenkově konstituovaný, ještě není žádnou skutečností, nýbrž že skutečnost je nám „dána“ a že si ji tedy nemůžeme a nesmíme vymýšlet. A tak stojíme před otázkou, jak je nám vlastně skutečnost „dána“ primárně, tj. dříve než ji začneme myšlenkově zpracovávat v nějaký konstruovaný model.

12 Filosofové, kteří se chtěli ohradit před pouhou myšlenkovou spekulací a kteří chtěli svému myšlení zajistit pevný kontakt se skutečností, soustřeďovali vždycky svou pozornost a všechen apelativní důraz svého myšlenkového úsilí na tzv. zkušenost, na tzv. empirii. Dříve než budeme řešit otázku, jak je možno uvést v soulad logický postup myšlení s povahou nevymyšlené, nýbrž vsutku „jsoucí“ skutečnosti, věnujme se bližšímu vyjasnění toho, o čem se často tak bezmyšlenkovitě mluví jako o zkušenosti.

13 Empiristé se mýlili, když řešení onoho vážného problému viděli v konstrukci oněch tzv. „bezprostředních dat“, nazývaných třeba počítka nebo imprese nebo sensace apod. Vůbec si totiž neuvědomili, že počítka nám vůbec nejsou „dány“, nýbrž že to jsou právě jen psychologické konstrukce. Fenomenologie má velkou zásluhu v tom, že poukázala na skutečnou povahu jevů, fenoménu, tj. toho, jak nám jsou dány (či jak se nám „dávají“) skutečnosti. Příště si ukážeme, jak k problému přistupoval Em. Rádl.